

LİZİNG - SAHIBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN NÖVÜ KİMİ

Z. H. ZEYNALOV

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

Məqalədə bank biznesinin mühüm komponenti kimi lizing iqtisadiyyata investisiya qoyma forması, istehsalı maliyyələşdirmə üsulu, sahibkarlıq fəaliyyətinin növü kimi araşdırılır.

Lizing elə bir investisiya mexanizmidir ki, bu mexanizmin köməyi ilə müəssisə və şirkətlərin əsas kapitalı təzələnir. Lizing yeni avadanlıqların, yeni texnologiyaların tətbiqi deməkdir. Lizing sayəsində həm də bazarı yüksək keyfiyyətli mallarla təmin etmək mümkün olur. Qeyd etməliyik ki, xarici inkişaf etmiş bəzi ölkələrdə əsas istehsal fondlarına investisiya qoyulmasında lizingin kifayət dərəcədə payı vardır.

Açar sözlər: lizing, lizing əmlakı, lizing investisiya fəaliyyəti, lizing sahibkarlıq fəaliyyəti, lizing kapital qoyuluşlarının qeyri-ənənəvi forması, lizing maliyyə xidməti kimi.

Müstəqillik yolu ilə irəliləyən və keçən yüzilliyin 90-cı illərində dövlətçiliyimizi bərpa edən Azərbaycan Respublikasında əmrə əsaslanan, komanda iqtisadiyyatı sayılan sovet sosialist təsərrüfatının bazar iqtisadiyyatı ilə əvəz edilməsi "Sahibkarlıq", "Kommersiya", "Biznes" və bir sıra yeni iqtisadi hadisələrin meydana gəlməsinə səbəb oldu. Lizing belə hadisələrdən biridir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin, maliyyə əməliyyatının, kreditləşmənin və investisiya qoymanın növlərindən birini ifadə etmək üçün işlədilən "Lizing" termini artıq bu gün necə deyirlər "Vətəndaşlıq hüququ" qazanmış anlayışlar sırasına daxildir. Mübaligəsiz olaraq deyə bilərik ki, "Lizing" termini həm iqtisadi, həm də hüquq ədəbiyyatı səhifələrində, elmdə, eləcə də qanunvericilikdə ən çox işlədilən çoxaspektli terminlərdən birinə çevrilmişdir. Bəs lizing kimi vacib iqtisadi hadisənin mahiyyəti nədən ibarətdir?

Azərbaycan Respublikasının hal-hazırda qüvvədə olan sayca dördüncü konstitutsiyası (müstəqil dövlətimizin isə ilk Konstitutsiyası) əmlaka malik olmağı və ondan istifadə etməyi istənilən növ iqtisadi fəaliyyətin, o cümlədən sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirməyin vacib şərti hesab edir. Konstitutsiyanın azad sahibkarlıq hüququnu təsbit edən 59-cu maddəsində deyilir ki, hər kəs qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada öz imkanlarından, qabiliyyətindən və əmlaklarından sərbəst istifadə edərək təbii və ya başqaları ilə birlikdə azad sahibkarlıq fəaliyyəti və ya qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə məşğul ola bilər.

Lizingin yaranması XIX əsrə təsadüf edir. Məhz həmin vaxtdan bəri "lizing" termini iqtisadi dövriyyəyə daxil edilmişdir. Qeyd etməliyik ki, 1877-ci ildə "Bell" telefon şirkəti öz telefon aparatlarının satılmasını qadağa etdi; telefon aparatları yalnız icarəyə verilə bilərdi. İlk dəfə olaraq "lizing"

termini də məhz 1877-ci ildə işlədilmişdir. "Lizing" termini də (ingiliscə "Leasing" – kirayə vermək) məhz bununla əlaqədar olaraq yaranmışdır. Deməli, ABŞ "Lizing" termininin işlədən ilk ölkədir.

İqtisadiyyata investisiya qoyma forması, istehsalı maliyyələşdirmə üsulu və biznes sahəsi sayılan lizing vacib əhəmiyyəti olan iqtisadi hadisədir. Məhz bu səbəbdən dünya kommersiya praktikasında "lizing" terminindən geniş səviyyədə istifadə olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin terminlə müxtəlif əmlak növlərinin (məsələn, avadanlıqların, maşınların, dəzgahların və s.) istehsal məqsədləri üçün istifadəyə verilməsi əhatə olunur. Lizingin əhəmiyyəti ilk növbədə bununla müəyyən edilir ki, o, öz iqtisadi məzmununa görə birbaşa investisiya növünə aid olunur. Lizing təkcə investisiya rolunu oynamır. Lizing həm də kredit deməkdir. Təsədüfi deildir ki, iqtisadi nəzəriyyədə lizing kreditin formalarından biri kimi xarakterizə olunur (14, s. 526).

Lizing pul krediti deyil, maşın, avadanlıq və digər istehsal vasitələrinin satın alınması üçün verilən kredit (qeyri-pul formasında kredit) deməkdir. Belə ki, lizing bazarının professional iştirakçısı olan lizing şirkəti bahalı maşın, avadanlıq və digər istehsal vasitələrini satın alaraq uzun müddətə müəyyən şəxsə icarəyə verir. Bu yolla lizing şirkəti həmin şəxsə qeyri-pul formasında kredit vermiş olur. Buna görə lizingi bəzən "kredit-icarə" adlandırırlar (15, s. 606) Kredit forması olması səbəbindən lizing dünya bank praktikasında geniş yayılmışdır.

Lizing istehsalı maddi –texniki cəhətdən təmin etməyin elə progressiv metodu sayılır ki, bu metod qabaqcıl texnikanın tətbiqinə imkan verir. Bildiyimiz kimi, istehsalın texniki bazası həmişə yeniləşdirilməli, müəssisələrin isə əsas fondları təzələnməlidir. Lizing belə vəzifələrin həyata keçirilmə-

sində vacib rol oynayaraq bir sıra mühüm funksiya yerinə yetirir.

Lizinq istehsalı maliyyələşdirmə formalarından biridir. Xüsusən də o, əsas fondlara kapital (maya) qoyma forması hesab olunur. Bu baxımdan lizinq istehsala investisiya qoymanı maliyyələşdirmə üsulu kimi çıxış edir. Buna görə də lizinqə əsas fondlara investisiya qoymanın maliyyələşdirmə forması kimi baxırlar.

Lizinq çox məzmunlu anlayışdır. O, hər şeydən əvvəl iqtisadi mənada işlədilir. İqtisadi mənada lizinq kredit deməkdir. Belə ki, lizinqin iqtisadi mahiyyəti lizinq şirkəti tərəfindən lizinq alanın (sahibkarın) istifadəsinə əmlak verilməsindən ibarətdir. Bu isə pul deyil, əmtəə formasında kredit verilməsini ifadə edir. Deməli, iqtisadi mənada lizinq əmtəə krediti deməkdir. Bu cəhəti ilə lizinq pul kreditindən və ənənəvi bank sudasından fərqlənir. Lizinq həm də maliyyə xidməti deməkdir. Belə ki, lizinq şirkəti müəyyən avadanlığı satın alaraq onu lizinq alanın (sahibkarın) istifadəsinə verir. Lizinq alan (sahibkar) avadanlıqdan sahibkarlıq və kommersiya məqsədləri üçün istifadə edərək vaxtaşırı lizinq ödənişləri verməklə onun dəyərinin əvəzinin ödəyir. Bu kimi maliyyə xidməti göstərməsinin əvəzində lizinq şirkəti (lizinq verən) sahibkardan (lizinq alandan) haqq alır.

Bu və ya digər avadanlıq lizinqə verildə ondan istifadə hüququ lizinq alana keçir. Bu, yəni lizinqə verilmiş avadanlıqdan istifadə hüququnun lizinq alana keçməsi lizinqi xarakterizə edən xüsusiyyətlərdən biridir. Lakin avadanlıqdan istifadə hüququnun lizinq alana keçməsi heç də bunu ifadə etmir ki, artıq avadanlığın mülkiyyətçisi lizinq alandır. Başqa sözlə, lizinqə verilmiş avadanlıqdan istifadə hüququnun lizinq alana keçməsi onun həmin avadanlıq üzərində mülkiyyət hüququ əldə etməsinə səbəb olmur. Əksinə lizinq avadanlığının mülkiyyətçisi yenə də lizinq şirkəti (lizinq verən) hesab edilir. Belə ki, avadanlıq lizinqə verilməsinə baxmayaraq, lizinq şirkəti onun üzərində öz mülkiyyət hüququnun saxlayır. Lizinq müqaviləsinin müddəti başa çatdıqda əgər lizinq alan avadanlığın tam (qalıq) dəyərini ödəyərsə həmin avadanlığa mülkiyyət hüququ ona keçir.

Lizinq həmçinin investisiya mənasını ifadə edir. O, bu gün dünyada elə bir investisiya aləti sayılır ki, həmin alətin köməyi ilə avadanlığa qoyulan investisiyanın 30-35 faizi maliyyələşdirilir. Lizinq elə bir investisiya qoyma metodudur ki, bu metod əsasında müəssisələrin əsas kapitalı təzələnir (5, s. 123). Heç kəsə sirr deyil ki, istənilən ölkədə investisiya böhranının aradan qaldırılmasında və istehsal bazasının təzələnməsində lizinq vacib rol oynayır. Məlum məsələdir ki, rəqabət qabiliyyətli mallar hazırlamaq üçün müəssisələrə müasir istehsal vasitələri lazımdır. Müasir istehsal vasitələrinə malik

olmaq isə öz növbəsində xeyli investisiya tələb edir ki, məlum olduğu kimi, o çox vaxt və əksər hallarda çatışmır. Bu kimi hallarda təbii ki, müəssisələrin əsas fondlarının tez bir zamanda yeniləşdirmək (təkmilləşdirmək, müasirləşdirmək) və onların maddi-texniki bazasının təzləmək məqsədi ilə milli təsərrüfatlar üçün ənənəvi olmayan maliyyə institutları axtarılıb tapılmalı və tətbiq olunmalıdır. Dünyada geniş səviyyədə tətbiq olunan lizinq məhz belə maliyyə institutlarından biri olub iri miqyaslı kapital qoyuluşunun həyata keçirilməsinə imkan verir. Təsədüfi deyil ki, iqtisadi ədəbiyyatda lizinq kapital qoyuluşunun qeyri-ənənəvi forması hesab edilir.

Bazar iqtisadiyyatının hərəkətverici qüvvəsi sayılan sahibkarlıq fəaliyyətini çox vaxt bu və ya digər əmlak olmadan həyata keçirmək mümkün olmur. Bu, aydın məsələdir. Özü də sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi əksər hallarda qiyməti baha olan əmlakdan istifadə olunmasını tələb edir. Başqa sözlə, sahibkarlıq fəaliyyətinin subyektləri, yəni sahibkarlar sahibkarlıqla məşğul olmaları üçün ilk növbədə əmlak əldə etməlidirlər; belə əmlakın (məsələn, maşınların, dəzgahların, avadanlıqların, nəqliyyat vasitələrinin və s.) qiyməti təbii ki, adətən baha olur. Məsələn, bu və ya digər marşrut üzrə sənişin daşıma fəaliyyətini həyata keçirmək üçün sahibkar onlarca avtobusa malik olmalıdır. Heç kəsə sirr deyil ki, hər bir avtobusun əldə edilməsi və alınması kifayət dərəcədə çox xərc tələb edir. Başqa bir misalda istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün sahibkara istehsal vasitə və alətləri (məsələn, dəzgahlar, texniki avadanlıqlar, maşınlar və s.) lazımdır. Aydın məsələdir ki, onları əldə etmək üçün çoxlu pul vəsaiti tələb edilir. Şübhəsiz ki, ortaya belə bir sual çıxır: sahibkar sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün lazım olan bahalı əmlakı necə və hansı yolla əldə etməlidir? Təbii ki, belə əmlakın əldə olunması çox məsrəf (xərc) tələb edir.

Dünya kommersiya praktikası uzun müddət ərzində əmlak əldə etmənin bir neçə iqtisadi vasitəsinə işləyib hazırlamış, müəyyən etmişdir. Alqı-satqı həmin vasitələrdən biridir. Həmin vasitəyə görə satıcı müəyyən məbləğdə pul almaqla əmlakı alıcıya verir. Bu zaman tərəflər (satıcı və alıcı) arasında yaranmış münasibət (bu, iqtisadi münasibətin bir növü olan əmlak münasibətidir) alqı-satqı müqaviləsi ilə rəsmiləşdirilir. Alqı-satqı müqaviləsi əsasında satıcı əmlakı alıcının mülkiyyətinə verir, alıcı isə onu qəbul edib əvəzində müəyyənləşdirilmiş pul məbləğini (əmlakın qiymətini) ödəyir. İki hərəkət, yəni satıcının əmlakı alıcıya verməsi və alıcının əmlakın qiymətini ödəməsi eyni vaxtda həyata keçirilir.

Əmlak alıcıya nisyə də satıla bilər; bu zaman nisyə satılmış əmlakın qiyməti əmlak alıcıya

verildikdən müəyyən müddət keçdikdən sonra ödənilir. Tərəflər arasında münasibət əmlakın nisyə satılması haqqında müqavilə ilə rəsmiləşdirilir.

Əmlakın nisyə satılması haqqında müqavilədə nəzərdə tutula bilər ki, əmlakın pulu hissə-hissə ödənilsin; bu zaman alıcı ona verilmiş əmlakın qiymətini satıcıya təbii ki, tam yox, hissə-hissə ödəyir.

Sahibkar ona lazım olan əmlakı əldə etmək üçün kredit (borc) kimi vasitədəndə istifadə edə bilər; kredit (borc) dünya kommersiya praktikasına məlum olan elə vasitələrdən biridir ki, bu vasitənin köməyi ilə əmlak əldə etmək mümkün olur. Belə ki, sahibkar bankdan kredit (borc) alır. Sahibkarla bank arasında bu zaman kredit münasibəti yaranır ki, iqtisadi xarakter daşıyan həmin münasibət kredit müqaviləsi ilə rəsmiləşdirilir. Bankdan alınmış kredit vəsaiti hesabına sahibkar sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirməkdən ötrü tələb edilən əmlakı bu və ya digər satıcıdan alır.

Sahibkar əmlakı icarə (kirayə) əsasında da əldə edə bilər; icarə (kirayə) indiyə kimi dünya kommersiya praktikasının tanıdığı əmlak əldə etməyin vasitələrindən biridir; bu vasitəyə görə əmlakın sahibi (icarəyə verən) onu icarəçinin (icarədarın) müvəqqəti istifadəsinə verir; icarəçi isə bunun əvəzində əmlakın sahibinə (icarəyə verənə) icarə haqqı ödəyir.

Əmlak əldə etməyin göstərilən vasitələrindən hər biri üstün xüsusiyyətlərə malikdir. Bununla yanaşı və bərabər, onların həm də eyni zamanda özünə xas çatışmaz cəhətləri vardır.

Alqı-satqı kimi iqtisadi vasitənin çatışmaz cəhəti bundan ibarətdir ki, sahibkara (istifadəçiyə) əmlak ömürlük deyil, müəyyən məhdud müddət ərzində lazım olur. Başqa sözlə, sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirməkdən ötrü tələb edilən əmlakdan yalnız müəyyən müddət ərzində (məsələn, bir, iki, üç və s. müddət ərzində) istifadəyə sahibkarın ehtiyacı yaranır; həmin müddət başa çatdıqda əmlakdan sahibkarın istifadə etməsinə ehtiyac qalmır. Belə halda əlbəttə, sahibkarın alqı-satqı kimi iqtisadi vasitənin köməyi ilə əmlak əldə etməsi və onun mülkiyyətçisi olması öz praktiki mənasını itirir. Əgər sahibkara bu və ya digər əmlak müvəqqəti istifadə üçün lazımdırsa, onu alqı-satqı əsasında əldə etmək mümkün olmur. Belə ki, əmlakı satın almağa sahibkarın sadəcə olaraq pulu çatışmır, kifayət etmir. Bir sözlə, lazım olan əmlakı satın almaq sahibkarın maddi imkanı xaricində olur.

Kredit (borc) kimi iqtisadi vasitənin çatışmaz cəhəti bundan ibarətdir ki, kredit almaq da alqı-satqı kimi kifayət qədər xərc tələb edən əməliyyatdır. Digər tərəfdən bank sahibkara kredit vəsaiti verərkən onun maliyyə vəziyyətini yoxlayır, "kredit tarixçəsini" təhlil edir. Yoxlamanın və təhlilin nəticəsindən asılı olaraq bank sahibkara kredit verə də bilər,

verməyə də. Digər tərəfdən sahibkar aldığı kredit vəsaitindən istifadəyə görə banka kredit faizi ödəməlidir. Sahibkar həm də krediti vaxtında qaytarmamağa (kreditin qaytarılmasını gecikdirdiyinə) görə zərərin əvəzini ödəmə və ya cərimə (penya) formasında mülki-hüquqi məsuliyyət daşıyır. Bunlardan başqa, bankdan aldığı kredit vəsaiti hesabına sahibkar ona lazım olan əmlakı alqı-satqı yolu ilə mülkiyyət hüququ əsasında əldə etməlidir. Bir az əvvəldə söylədiyimiz kimi, çox vaxt alqı-satqı vasitəsi ilə əmlak əldə etmək sahibkar üçün sərfəli olmur.

İcarə (kirayə) kimi iqtisadi vasitənin də öz çatışmayan cəhətləri vardır. Belə ki, icarəyə verən icarəçinin müvəqqəti sahibliyinə adətən yeni əmlak vermir. İcarəçiyə bir qayda olaraq, artıq istifadə olunmuş əmlak verilir ki, belə əmlak onun məqsəd və vəzifələrinə cavab verməyə də bilər. Digər tərəfdən, icarəçiyə lazım olan əmlak hər hansı şəxsin mülkiyyətində olmaya da bilər. Belə halda məlum məsələdir ki, tələb olunan əmlakın icarəyə götürülməsi qeyri-mümkündür. Eyni zamanda həm də ola bilər ki, sahibkarın tələb etdiyi əmlak o qədər də adi və tez-tez təsadüf olunan əşyalar sırasına aid edilməsin. Təbii ki, belə əmlakı əldə etmək və öz anbarında saxlamaq icarəyə verən üçün sərfəli deyildir.

Göründüyü kimi, istifadə məqsədilə əmlak əldə etmənin dünya kommersiya praktikasına məlum olan göstərilən vasitələri bu və ya digər çatışmaz cəhəti ilə xarakterizə olunur. Həmin vasitələrdən heç biri beləbir kompleks xarakterli məsələni həll etməyə imkan vermir ki, hər hansı müddətə müəyyən yeni əmlaka ehtiyacı və tələbatı olan sahibkar (istifadəçi) həmin əmlakdan istifadə müddəti başa çatdıqdan sonra daha nə etməlidir:

- ✚ əmlakı sahibinə (mülkiyyətçiyə) qaytarmaq;
- ✚ əmlakdan istifadə müddətini uzatmaq;
- ✚ əmlaka mülkiyyət hüququ əldə etmək və onun mülkiyyətçisi olmaq.

Kompleks xarakterli belə məsələ yalnız lizinqin köməyi ilə həll oluna bilər. Lizinq dünya kommersiya praktikasına bəlli olan elə bir vasitədir ki, onun köməyi ilə sahibkar sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirmək üçün lazım olan yeni əmlakı müvəqqəti istifadə üçün əldə edir, istifadə müddəti başa çatdıqda isə o, həmin əmlakı ya sahibinə qaytarır, ya istifadə müddətini uzadır, ya da mülkiyyət hüququ əldə edir. Nə alqı-satqının, nə icarənin, nə də kreditin (borcun) bu kimi kompleks məsələni həll etmək qabiliyyəti və imkanı vardır. Odur ki, lizinq onların hər biri ilə müqayisədə əlverişli, sərfəli və münasib vasitədir. Bu səbəbdən lizinqdən istifadə edilməsi böyük üstünlüyə malikdir. İstehsalın təşkilində və ya istehsalın yenidən qurulmasında onun vacib rol oynaması şəxsizdir. Belə ki, məlum olduğu kimi, istehsalı təşkil etmək və ya istehsalı yenidən qurmaq üçün az olmayan

məbləğdə investisiya lazımdır. Əgər sahibkar lizinqin vasitəsi ilə avadanlıq əldə edərsə, onda investisiyaya ehtiyac qalmır. Lizinqin üstünlüyü də məhz bundan ibarətdir.

Lizinqin çox saylı, vacib üstünlüyü təkcə bununla məhdudlaşmır. Lizinqin üstünlüyü həm də bundan ibarətdir ki, bir sıra ölkələrdə yeni əmlak alan zaman lizinq şirkətinə şamil olunan vergi güzəşti müəyyən edilmişdir. Bu səbəbdən ABŞ və Avropa lizinq şirkətləri lizinqdən praktikada geniş səviyyədə istifadə edirlər. Malik olduğu ciddi üstünlüklər həm də, lizinqi iqtisadi fəaliyyət subyektləri, sahibkarlar, biznesmenlər və iş adamları üçün effektiv, münasib, əlverişli və sərfəli iqtisadi-maliyyə əməliyyatına çevirir. Bu səbəbdən Fransa, Almaniya, ABŞ və İngiltərə kimi ölkələrdə (axıncı iki ölkədə lizinq münasibətinin iştirakçılarına mühüm vergi və amortizasiya güzəştləri verilmişdir) lizinq praktikada aktiv şəkildə tətbiq olunur.

İstənilən növ iqtisadi fəaliyyətin, o cümlədən iqtisadi fəaliyyətin növlərindən biri olan sahibkarlıq fəaliyyətinin maddi bazası, yəni əmlakı olmalıdır. Əmlak sahibkarlıq fəaliyyətinin maddi əsası sayılır. Əmlakı əldə etmək üçün isə sahibkar kommersiya təklifi ilə başqa şəxsə müraciət edir ki, həmin şəxs müəyyən satıcıdan lazım olan konkret əmlakı satın alıb, haqqı ilə onun müvəqqəti istifadəsinə versin.

Lizinq verən lizinq əmlakını əldə etməyə (satın almağa) borclu olan şəxsdir. Bundan ötrü o, müəyyən satıcı ilə alqı-satqı müqaviləsi bağlayır. Lizinq verən lizinq əmlakını bir qayda olaraq, adətən özünə məxsus maliyyə vəsaiti hesabına əldə edir (satın alır).

Lizinq verən nəzərdə tutulan lizinq əmlakını yalnız əldə etmir, yəni lizinq obyektini ancaq cəlb edilmiş və ya özünə məxsus maliyyə vəsaiti hesabına satın almır. Bununla yanaşı, o, həmçinin lizinq əmlakını özü hazırlaya bilər. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi buna yol verir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 747-ci maddəsinin 2-ci bəndinə görə lizinq verən lizinq müqaviləsində nəzərdə tutulan əmlakı (lizinq əmlakını) ya əldə etməlidir, ya da özü hazırlamalıdır. Belə halda o vaxt rast gəlinir ki, maşın və avadanlıq istehsalçısı lizinq fəaliyyəti ilə məşğul olsun, lizinq əməliyyatı aparsın. Bu zaman maşın və avadanlıq istehsalçısı lizinq verən rolunda çıxış edir. Bu isə əlbəttə, o deməkdir ki, lizinq əmlakını lizinq əməliyyatının istehsalçının özü deyil, onun bölməsi (törəmə firması) həyata keçirir ki, bunun nəticəsində malların bazarda hərəkəti təmin olunur. Belə hallarda məlum məsələdir ki, lizinq əməliyyatında satıcı iştirak etmir və bu səbəbdən lizinqin subyekt tərkibi iki iştirakçı ilə (lizinq verən və lizinq alanla) məhdudlaşır.

Lizinq verən funksiyasını hər şeydən əvvəl, hüquqi şəxslər yerinə yetirir. Belə ki, Azərbaycan Res-

publikasının Mülki Məcəlləsinin 747-1-ci maddəsinin 2-ci bəndinə görə lizinq verən lizinq obyektini lizinq alanın istifadəsinə verən hüquqi və ya fiziki şəxsdir. Lizinq verən rolunda lizinq əməliyyatında yalnız sahibkar statusu olan fiziki şəxslər çıxış edə bilər. Çünki qeyd etdiyimiz kimi, lizinq sahibkarlıq fəaliyyətidir. Buna görə də lizinq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərin sahibkar statusu olmalıdır. Sahibkar statusu fiziki şəxslər dedikdə hüquqi şəxs (kommersiya təşkilatı) yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan və vergi orqanlarında fərdi sahibkar kimi qeydə alınan vətəndaşlar başa düşülür.

Azərbaycan Respublikasında lizinq ölkənin ikinci "İqtisadi Konsitutsiyası" sayılan Mülki Məcəllə vasitəsi ilə tənzimlənir; bu məcəllənin 38-ci fəsilə məhz lizinqin tənzimlənməsinə həsr edilmişdir. Həmin fəsildə lizinqə leqal (normativ) anlayış verilmiş, lizinqin ödənişləri və digər məsələlər barədə normalar nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikasında həm də lizinq fəaliyyəti ilə məşğul olan bir sıra lizinq şirkətləri yaradılmışdır və 2011-ci ildə 24 lizinq şirkəti (2003-cü ildə 3) fəaliyyət göstərir. Məsələn, "Unileasing" (Unibank), Joint Leasing, Qafqaz Leasing, AGLeasing (AGBank), Standard Leasing (Standard Bank) habelə, Ataleasing, Texnika Leasing, Nikoil Leasing, Milio Leasing Ltd (Böyük Britaniya), Hyperion Investments Ltd (Böyük Britaniya), Delta Trans Group LLC (ABŞ). Aparıcı lizinq şirkətlərinin təsisçilərini əsasən kommersiya strukturları və banklar, eləcə də xarici şirkətlər təşkil edir. Məsələn üçün Joint leasing (Britaniya kompaniyası), Dolphin Leasing (52.3%) və Azərbaycan Beynəlxalq Bankı (47.7%); Qafqaz Leasing NAB holding qrupu (Türkiyə) və Metin Limited firması (hər biri 50%); AGLeasing-də AGBank (Azərbaycan), Milio Leasing LTD (Böyük Britaniya), Hyperion Investments LTD (Böyük Britaniya), Delta Trans Group LLC (ABŞ). Yerli banklar tərəfindən lizinq şirkətləri Unileasing (Unibank-66.7%), Standard Leasing (Standard Bank-99.9%), habelə Ataleasing, Texnika Leasing və Nikoil Leasing lizinq şirkətləri yaradılmışdır.

Lizinq şirkətlərinin ümumi lizinq portfelində həcmi 200 mln. dollara yaxındır. "Aqrolizing" dövlət şirkəti vasitəsi ilə həyata keçirilən əməliyyatları nəzərə almaqla lizinqin həcmi nəticədə 270-280 mln. dollara çatmışdır. Lizinq şirkətlərinin portfelinin strukturunda yük daşıma (25.9%), Sərnişin (13.7%), avtonəqliyyat tikinti texnikası, tikinti materialları istehsal üzrə avadanlıq (25.0%), səhiyyə avadanlığı (8.4%) üstün yer tutur. Hazırda lizinq şirkətlərinin fəaliyyətinə nəzər salsaq görürük ki, ölkənin lizinq bazarında Unileasing (aktivləri - 40.5 mln. manat), Joint Leasing (30.1 mln manat), Qafqaz Leasing (25.8 mln. manat) əsas iştirakçılar hesab olunur (12 s. 203).

Lakin bunlara baxmayaraq Azərbaycan Respublikasında lizinq bazarı infrastrukturun formalaşması, ölkəmizdə lizinqı yüksək temple, inkişafı haqqında danışmaq hələ tezdir.

Hesab edirik ki, lizinq Azərbaycan Respublikasında yüksək temple inkişaf etdirilməsi, lizinq bazarı infrastrukturunu yaradılmalıdır. Ona görə ki, lizinq istənilən ölkənin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının təsərrüfat həyatında böyük rolu və əhəmiyyəti olan iqtisadi hadisədir. Belə ki, iqtisadi böhrandan çıxmaları və rentabelli işləmələri üçün onların əsas kapitalının təzələnməsi tələb edilir. Bundan ötrü lizinq kimi investisiya mexanizmindən istifadə olunmalıdır. Lizinq yeni avadanlıqların, yeni texnologiyaların tətbiqi deməkdir. Qeyd etməliyik ki, xarici inkişaf etmiş bəzi ölkələrdə əsas istehsal fondlarına investisiya qoyulmasında lizinqin kifayət dərəcədə payı vardır.

Lizinq Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının strukturasının yenidən qurulmasında hesab

edirik ki, güclü impuls ola bilər. Lizinq həm də eyni zamanda təsərrüfat subyektləri üçün istehsalın texniki cəhətdən yenidən qurulmasının vacib vasitəsidir. Bunlardan əlavə, lizinq əmtəə krediti, kapital qoyuluşunun qeyri-ənənəvi formasıdır.

Azərbaycan Respublikasında lizinqı inkişaf etdirmək üçün həm də Qərb ölkələrinin lizinq təcrübəsini fərqiindən öyrənməli, və əldə olunmuş biliklə praktikada tətbiq edilməlidir, xüsusən də ABŞ və İngiltərə kimi ölkələrin lizinq praktikasından bizim ölkədə geniş səviyyədə istifadə olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında lizinqı inkişaf etdirmək üçün lizinq subyektləri üçün vergi və amortizasiya güzəştləri müəyyən olunmalıdır. Təsədüfi deyil ki, xarici praktikada lizinqin geniş yayılmasına və cəlbedici biznes növü (sahəsi) kimi tanınmasına imkan verən əsas iqtisadi səbəblərdən biri vergi, eləcə də amortizasiya güzəştlərinin müəyyən olunmasıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2002
2. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyinin Toplusu. Bakı, 2000-2010.
3. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı, 2009.
4. Banklar haqqında normativ aktlar toplusu. Bakı, 2009
5. Лапыгин Ю.М., Е.В.Соколовских. Лизинг М., 2005, с.123
6. Основы банковской деятельности/Под ред. К.Р. Тагирбекова. М., 2003
7. Feyzullabəyli İ.Ə. Bayramov Ə.İ., Əlizadə A.Ş. Orucov Ş.O. Tələb, Tələbat, bazar və marketing (iqtisadi məlumat kitabı) Bakı, 1998
8. Финансова-кредитный словарь. М., 1988
9. Тынель А.; Функ Я.; Хвалей В. Курс Международного торгового права. Учебник Минск. 2000
10. Лизинг: экономические правовые и организационные основы/ Под ред. А.М.Тавасиева, Н.М Коршунова. М.2004, с.50
11. А.Ю. Бушев, О.А.Макарова, В.Ф.Попондопуло. Коммерческое право зарубежных стран. СПб., - М., 2003
12. Муршудли Ф.Ф. Банковское обслуживание внешне экономической деятельности в условиях финансовой глобализации. Баку, Şərq-Qərb, 2013.с. 203
13. Zeynalov Z.N. Bank lizinqı, Bakı, 2014
14. Экономическая теория. Учебник /под ред. В.И.Видапина, А.И.Добрынина, Г.П.Журавлевой, Л.С.Тарасевича. М. 2002, с.526
15. Банковское Дело/Под ред. О.И. Лаврушина. М., 2008. с 606

Лизинг как основной вид деятельности предпринимателей

З.Г. Зейналов

В статье как основной компонент банковского бизнеса лизинг анализируется как форма вложения инвестиции в экономику, способ финансирования производства а также вид деятельности предпринимателей.

Лизинг такой инвестиционный механизм, что с помощью этого механизма обновляется основной капитал предприятий и компаний. Лизинг означает реализация новых обрудований и технологий. С помощью лизинга можно обеспечить рынок высококачественным товаром. Должны отметить, что в некоторых развитых странах лизинг играет достаточную роль в вложении инвестиций в основные производственные фонды.

Ключевые слова: Лизинг, Лизинговое имущество, Лизинг –инвестиционная деятельность, Лизинг-предпринимательская деятельность, Лизинг-не традиционная форма кап. вложения.

Leasing as a basic component of bank business.

Z.Kh.Zeynalov

Leasing as a basic component of bank business in the article, is explored as a type of business activity, the method of funding production and the form of investing in economy.

Leasing is such an investment mechanism, that with the assistance of this mechanism the basic capital of companies and enterprises is renewed. Leasing stands for the application of innovative equipment and technologies. It is also possible to provide the market with high quality merchandise thanks to leasing. We should note that, leasing has a sufficient role in the investing basic production fund in some overseas developed countries.

Key words: Leasing, leasing property, leasing- investment operation, leasing- entrepreneur operation, leasing as a form of non-traditional capital investment.